

<https://doi.org/10.19195/2082-8322.13.3>

Marta Alicja Trzeciak

ORCID: 0000-0003-3579-5117

Uniwersytet Morski, Gdynia

Dziennikarstwo naukowe w czasach zarazy i teorii spiskowych

Wprowadzenie

W grudniu 2019 w Chinach, w prowincji Hubei, doszło do masowych zachorowań na nieznaną dotychczas typ infekcji¹. Po początkowym, kilkudniowym bagatelizowaniu problemu władze chińskie wraz ze służbami medycznymi potwierdziły, że objawy grypopodobne obserwowane u pacjentów wynikają z zakażenia nieznanym wcześniej patogenem². Patogen ten okazał się wirusem z rodziny koronawirusów³. Choć w populacji ludzkiej od kilku dekad krążyły inne koronawirusy infekujące drogi oddechowe⁴, nowy patogen był niepodobny do poprzednich. Wywoływał nieco inny wachlarz objawów, jego śmiertelność okazała się relatywnie wysoka, zwłaszcza w starszych grupach wiekowych pacjentów. Patogen otrzymał nazwę SARS-CoV-2⁵, co jest skrótem od Severe Acute Respiratory Syndrom Coronavirus 2 — drugi koronawirus

¹ J. Gallagher, *China coronavirus 'spreads before symptoms show'*, „BBC News” 26.01.2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51254523> (dostęp: 20.03.2020).

² *Coronavirus: Beijing orders 14-day quarantine for returnees*, „BBC News” 15.02.2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51509248> (dostęp: 20.03.2020).

³ *China coronavirus spread is accelerating, Xi Jinping warns*, „BBC News” 26.01.2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51249208> (dostęp: 20.03.2020).

⁴ K. Pyrc, B. Berkhout, L. van der Hoek, *The novel human coronaviruses NL63 and HKU1*, „Journal of Virology” 81, 2007, nr 7, s. 3051–3057; S. Bengley, *Experts envision two scenarios if the new coronavirus isn't contained*, „StatNews” 4.02.2020; Y. Zhu *et al.*, *A novel human coronavirus OC43 genotype detected in mainland China*, „Emerging Microbes & Infections” 7, 2018, nr 1, s. 1–4.

⁵ N. van Doremalen *et al.*, *Aerosol and surface stability of SARS-CoV-2 as compared with SARS-CoV-1*, „New England Journal of Medicine” 382, 2020, nr 16, s. 1564–1567.

wywołujący ostrą chorobę zakaźną układu oddechowego. Schorzenie zaś wywoływane przez nowego koronawirusa nazywane jest COVID-19⁶, czyli Coronavirus Disease 2019 — choroba koronawirusowa, po raz pierwszy rozpoznana w 2019 roku.

W związku z bardzo szybkim rozprzestrzenieniem się SARS-CoV-2 na niemal wszystkie kontynenty 11 marca 2020 Światowa Organizacja Zdrowia (WHO — World Health Organization) ogłosiła stan pandemii⁷. Wprowadzenie regulacji związanych z pandemią miało na celu skuteczne, szybkie i sprawne przeciwdziałanie skutkom zakażeń, a także przyspieszenie powrotu gospodarki i zdrowia publicznego do normy. Jednak zarówno same zachorowania, jak i ogłoszenie pandemii wywołało wiele zjawisk społecznych, które zostaną opisane obszerniej w kolejnych akapitach. Należy zauważyć, że część z tych zjawisk wynika z typowej niewiedzy dotyczącej tematów epidemiologicznych, medycznych i naukowych. Jest to właśnie ten obszar oddziaływania, w którym szczególnie istotną rolę odgrywa rzetelne dziennikarstwo naukowe, popularyzacja nauki oraz prawidłowo prowadzona komunikacja naukowa.

Bardzo mocny wpływ na stan emocjonalny populacji ma nie tylko stosunkowo wysokie ryzyko ciężkiego przebiegu choroby, lecz także jej bardzo wysoka zakaźność. Nowy koronawirus szerzy się drogą kropelkową, co sprawia, że osoba niewykazująca jeszcze objawów może infekować innych zarówno w bezpośrednim kontakcie (kichnięcie, kasznięcie), jak i przez powierzchnie, na których wcześniej znalazły się zakażone płyny ustrojowe (na przykład drobiny pozostałe po kichnięciu)⁸. Dziś jedyne dostępne leczenie COVID-19 to leczenie objawowe oraz podtrzymujące; opracowano jednak kilka wersji szczepień, a pierwsze z nich zostały już wprowadzone na rynek.

W związku z tym działania podjęte przez większość krajów, w tym Polskę, obejmowały: częste i dokładne mycie rąk, unikanie dotykania twarzy, osłanianie ust i nosa podczas kaszlu i kichania (zagięciem łokciowym lub chusteczką), utrzymywanie dystansu społecznego, izolowanie osób zdrowych, kwarantanna osób podejrzanych o zakażenie, bezwzględne oddzielanie osób chorych, zamykanie szkół i uczelni, restrykcje dotyczące podróży, przekraczania granic, a także szczególne regulacje w miejscach pracy (praca zdalna, gdy to możliwe; minimalizowanie ryzyka w miejscu pracy). Wszystkie te działania są bardzo zasadne z punktu widzenia epidemiologicznego,

⁶ C.C. Lai *et al.*, *Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) and corona virus disease-2019 (COVID-19): the epidemic and the challenges*, „International Journal of Antimicrobial Agents” 55, 2020, nr 3, 105924.

⁷ WHO Director-General’s opening remarks at the media briefing on COVID-19 — 11 March 2020, WHO 11.03.2020, <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (dostęp: 20.03.2020).

⁸ WHO, *Q&A on coronaviruses (COVID-19)*, 17.04.2020, <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-coronaviruses> (dostęp: 28.04.2020); ECDC, *Q & A on COVID-19*, 24.04.2020, <https://www.ecdc.europa.eu/en/novel-coronavirus-china/questions-answers> (dostęp: 28.04.2020); CDC, *Coronavirus Disease 2019*, 13.04.2020, <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prepare/transmission.html> (dostęp: 28.04.2020).

jednak pod względem emocjonalnym i psychologicznym u dużej części społeczeństwa mogą skutkować pogłębieniem negatywnych nastrojów, strachu, lęku, niepokoju, gniewu, frustracji i niezadowolenia związanego z obecną niedogodną sytuacją. Dlatego też szczególnie istotne jest prowadzenie odpowiedniej edukacji, która ma na celu łagodzenie negatywnych skutków emocjonalnych, oraz jasne wyznaczenie celu i zrozumienie, dlaczego te niedogodności muszą być wprowadzane powszechnie.

Ze względu na stan pandemii ludzkość świata stanęła w obliczu kryzysu socjoekonomicznego⁹. Co więcej, liczne sposoby radzenia sobie ze stresem oraz formy rozrywki społecznej, takie jak wydarzenia kulturalne, sportowe i inne imprezy masowe, zostały z konieczności odwołane. Stan epidemiologiczny sprawił też, że wiele osób, dla których wiara jest istotnym wsparciem duchowym, zostały w możliwości realizowania tej potrzeby ograniczone do minimum. Co więcej, należy zauważyć, że ewolucja biologiczna oraz kulturalna naszego gatunku jest ściśle związana z tworzeniem grup społecznych i ze wzajemnym udzielaniem sobie wsparcia. Dlatego też oddzielenie od bliskich, od rodziny, od przyjaciół jest dla wielu osób bardzo trudne, dodatkowo potęgując negatywne nastroje¹⁰.

Te zjawiska doprowadziły do kolejnych reakcji ze strony społeczeństwa. Jedną z nich było przesadne zaopatrywanie się w produkty pierwszej potrzeby, w tym przede wszystkim w żywność (makaron, ryż, pożywienie w puszkach itp.) oraz w środki higieny osobistej (przede wszystkim papier toaletowy)¹¹.

Mimo że od początku trwania epidemii, a później pandemii, nie było żadnych przesłanek, które przemawiałyby za tym, że wymienione produkty będą towarem deficytowym, konsumenci zaopatrywali się — i nadal się zaopatrują — w ogromne ich ilości. Komentarze socjologów oraz psychologów wskazują, że zachowania tego typu pojawiają się w sytuacjach, które jednostka postrzega jako niemożliwe do kontrolowania. Wtedy uruchamia ona ze szczególną intensywnością te reakcje, które może kontrolować. Przykładowo, nikt nie ma bezpośredniego wpływu na istnienie bądź nieistnienie pandemii, ale niemal każdy ma wpływ na to, w jakie zakupy się zaopatrzy. Jest to więc naturalna reakcja większości obywateli.

Jednak stan epidemii doprowadził też do pojawienia się znacznie bardziej niebezpiecznych zjawisk. Należą do nich przede wszystkim szerzenie dezinformacji

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ N. Konrad, *Here comes the coronavirus pandemic*, „The New York Times” 29.02.2020, <https://www.nytimes.com/2020/02/29/opinion/sunday/corona-virus-usa.html> (dostęp: 28.03.2020); *A list of what's been canceled because of the coronavirus*, „The New York Times” 1.04.2020, <https://www.nytimes.com/article/cancelled-events-coronavirus.html> (dostęp: 28.04.2020).

¹¹ J. Scipioni, *Why there will soon be tons of toilet paper, and what food may be scarce, according to supply chain experts*, CNBC 18.03.2020, <https://www.cnbc.com/2020/03/18/supply-chain-experts-foods-that-could-be-less-available-in-pandemic.html> (dostęp: 28.03.2020); Y. Huang, *The Coronavirus Outbreak Could Disrupt the U.S. Drug Supply*, Council on Foreign Relations 5.03.2020, <https://www.cfr.org/in-brief/coronavirus-disrupt-us-drug-supply-shortages-fda> (dostęp: 28.03.2020).

oraz teorii spiskowych na temat nowego koronawirusa. Są to działania niezwykle niebezpieczne z tego powodu, że nie wnosząc żadnych pozytywnych reakcji, pogłębiają uczucie strachu, paniki czy wręcz hysterii. Tym samym utrudniają racjonalne myślenie, dbałość o własne zdrowie psychiczne i rozsądne postępowanie¹². Co więcej, wiele nowych teorii spiskowych ma również znamiona rasizmu i ksenofobii oraz ostracyzmu społecznego, który jest niczym nieuzasadniony, a może doprowadzić do poważnych konsekwencji społecznych. Dalej zostaną omówione najczęściej powielane teorie spiskowe wraz z negatywnymi skutkami, do których mogą doprowadzić.

Teoria spiskowa numer 1: nowy koronawirus jest chińską bronią biologiczną

Jedna z najbardziej popularnych teorii spiskowych dotyczy tego, że nowy koronawirus ma rzekomo pochodzić z chińskiego instytutu wirusologii. Mit ten został bardzo szybko spopularyzowany nie tylko dlatego, że dla wielu odbiorców wydawał się atrakcyjny poznawczo, lecz także z tego powodu, że pierwsze przypuszczenia dotyczące tego zagadnienia pojawiły się w uznanym i popularnym periodyku „The Washington Post”¹³. Mimo że redakcja WP wydała później oświadczenie, iż autorzy tekstu byli w błędzie, i opublikowano artykuł obalający przedstawione wcześniej teorie, pierwotna informacja okazała się znacznie popularniejsza od sprostowania i stała się samodzielnym bytem¹⁴.

Przykład ten wskazuje wyraźnie, jak wielka odpowiedzialność spoczywa w dzisiejszych czasach na dziennikarzach i w jak dużym stopniu mogą oni wpływać na szerzenie się dezinformacji. Mimo że światowi eksperci odnosili się wielokrotnie do wspomnianej teorii spiskowej (mówiąc między innymi, że SARS-CoV-2 nie ma żadnych cech, które czyniłyby go „atrakcyjną” bronią biologiczną), podając liczne fakty oraz dowody na to, że wirus nie mógł powstać w wyniku inżynierii genetycznej, fałszywa teoria nadal istnieje w opinii publicznej¹⁵.

¹² R. Perper, *As the coronavirus spreads, one study predicts that even the best-case scenario is 15 million dead and a \$2.4 trillion hit to global GDP*, „Business Insider” 5.03.2020, <https://www.yahoo.com/news/coronavirus-spreads-one-study-predicts-101552222.html> (dostęp: 29.03.2020); R. Clamp, *Coronavirus and the Black Death: spread of misinformation and xenophobia shows we haven't learned from our past*, „The Conversation” 5.03.2020, <http://theconversation.com/coronavirus-and-the-black-death-spread-of-misinformation-and-xenophobia-shows-we-havent-learned-from-our-past-132802> (dostęp: 29.03.2020).

¹³ *China coronavirus: Misinformation spreads online about origin and scale*, „BBC Monitoring” 30.01.2020, <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-51271037> (dostęp: 29.03.2020).

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ A. Taylor, *Experts debunk fringe theory linking China's coronavirus to weapons research*, „The Washington Post” 29.01.2020, <https://www.washingtonpost.com/world/2020/01/29/experts-debunk-fringe-theory-linking-chinas-coronavirus-weapons-research/> (dostęp: 29.03.2020).

Teoria spiskowa numer 2: nowy koronawirus jest amerykańską bronią biologiczną

O ile w krajach takich jak USA¹⁶, Polska¹⁷, Ukraina¹⁸ czy Indie¹⁹ często spotykaną teorią spiskową jest ta dotycząca rzekomego zaangażowania Chińczyków w wytworzenie koronawirusa, o tyle w Rosji oraz krajach jej sprzyjających popularna stała się odmienna: mianowicie że nowy koronawirus został wyprodukowany w amerykańskich laboratoriach i ma być nową bronią biologiczną USA. Co więcej, w jej rozpowszechnianie Rosjanie aktywizują się intensywnie w wielu mediach społecznościowych, przede wszystkim na Facebooku, Twitterze oraz na Instagramie²⁰.

Ta teoria spiskowa występuje najczęściej w dwóch wersjach. Pierwsza z nich zakłada, że wirus jest bronią biologiczną wytworzoną na zlecenie CIA i uwolnioną w Chinach, ponieważ te stały się zbyt znaczną potęgą ekonomiczną²¹. Druga natomiast, że USA wyprodukowały koronawirusa, po to by rzucić cień oskarżeń na Chiny i tym sposobem zniszczyć je gospodarczo²².

Mimo że ujawniono ponad 80 pojedynczych celowych działań mediów sponsorowanych przez rosyjskie Ministerstwo Obrony, zmierzających do szerzenia tej nieprawdziwej informacji, to w pewnych kręgach nadal ona się utrzymuje²³.

¹⁶ C. Orr, *Right-wing conspiracy theories go mainstream amid mounting COVID-19 death toll*, „National Observer” 1.04.2020, <https://www.nationalobserver.com/2020/04/01/analysis/right-wing-conspiracy-theories-go-mainstream-amid-mounting-covid-19-death-toll> (dostęp: 1.04.2020).

¹⁷ M. Jędrzyk, *Katolicka Agencja Informacyjna szerzy teorie spiskowe, że koronawirus uciekł z laboratorium*, „OKO Press” 15.03.2020, <https://oko.press/teorie-spiskowe-koronawirus-bron-biologiczna/> (dostęp: 1.04.2020).

¹⁸ B. Talant, *Coronavirus misinformation goes viral in Ukraine*, „Kyiv Post” 18.03.2020, <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/coronavirus-misinformation-goes-viral-in-ukraine.html> (dostęp: 29.03.2020).

¹⁹ K. Purohit, *Coronavirus: anti-Chinese conspiracy theories go viral in India, amid frayed ties*, „This Week in Asia” 16.03.2020, <https://www.scmp.com/week-asia/health-environment/article/3075445/coronavirus-anti-chinese-conspiracy-theories-go-viral> (dostęp: 29.03.2020).

²⁰ J. Glenza, *Coronavirus: US says Russia behind disinformation campaign*, „The Guardian” 22.02.2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/22/coronavirus-russia-disinformation-campaign-us-officials> (dostęp: 29.03.2020); AFP, *Coronavirus: Russia pushing fake news about US using outbreak to 'wage economic war' on China, officials say*, „South China Morning Post” 23.02.2020, <https://www.scmp.com/news/world/russia-central-asia/article/3051939/coronavirus-russia-pushing-fake-news-about-us-using> (dostęp: 29.03.2020); K. Ng, *US accuses Russia of huge coronavirus disinformation campaign*, „The Independent” 22.02.2020, <https://news.yahoo.com/us-accuses-russia-huge-coronavirus-171730161.html> (dostęp: 29.03.2020).

²¹ J. Glenza, *op. cit.*

²² AFP, *Coronavirus: Russia pushing fake news...*; K. Ng, *op. cit.*

²³ R. Emmott, *Russia deploying coronavirus disinformation to sow panic in West, EU document says*, Reuters 18.03.2020.

Teoria spiskowa numer 3: nowy koronawirus został stworzony przez USA, po to aby zarobić na szczepieniach

W świecie mediów arabskich teoria broni biologicznej wytworzonej przez Chińczyków lub też Amerykanów nie jest popularna. Natomiast dużym powodzeniem cieszy się twierdzenie, jakoby USA celowo wytworzyły SARS-CoV-2 (podobnie jak to miały rzekomo zrobić w przypadku SARS oraz świńskiej grypy), aby odnieść korzyść finansową związaną z wynalezieniem szczepienia. Teza ta zajmuje bardzo mocną pozycję w różnorodnych arabskich mediach, jak Al-Etejah TV, Al-Watan, Al-Thawra²⁴.

Teoria spiskowa numer 4: nowy koronawirus został stworzony lub przynajmniej udoskonalony przez Żydów

Trudno odnaleźć powszechną teorię spiskową, która na jakimś etapie nie nosiła znamion antysemityzmu. Nie inaczej jest w wypadku teorii dotyczących COVID-19. Twierdzenie, jakoby nowy koronawirus został stworzony przez Żydów, pojawiło się niezależnie w kilku odrębnych kręgach kulturowych. Pierwszy z nich to media irańskie, jak Press TV²⁵, w których najczęściej propagowano wersję, że to syjoniści wykorzystali istniejącego już wirusa i udoskonalili go tak, aby był bardziej zjadliwy, a następnie roznieśli na terenie Iranu²⁶.

W innych wersjach Żydzi mieli działać razem ze Stanami Zjednoczonymi — nie przeciw konkretnemu krajowi, lecz dla wywołania ogólnego chaosu²⁷. Stosunkowo popularne były również teorie, zgodnie z którymi naród żydowski opracował SARS-CoV-2, aby doprowadzić do ogólnoswiatowej zapaści rynku, która miała przynieść mu profity dzięki transakcjom typu *insider trading* (transakcje na rynku giełdowym dokonywane przez osoby mające dostęp do niejawnych informacji dotyczących danej spółki) dotyczącym firm farmaceutycznych²⁸.

Pozostałe wersje tej teorii spiskowej cechują się jeszcze większą liczbą elementów nielogicznych czy wręcz absurdalnych (na przykład rzekome dążenie Żydów do pa-

²⁴ *Arab Writers: The Coronavirus is part of biological warfare waged by the U.S. against China*, MEMRI 6.02.2020, <https://www.memri.org/reports/arab-writers-coronavirus-part-biological-warfare-waged-us-against-china> (dostęp: 29.03.2020).

²⁵ S.J. Frantzman, *Iran's regime pushes antisemitic conspiracies about coronavirus*, „The Jerusalem Post” 8.03.2020, <https://www.jpost.com/Middle-East/Iran-News/Irans-regime-pushes-antisemitic-conspiracies-about-coronavirus-620212> (dostęp: 29.03.2020).

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ I. Connelly, *Online anti-Semitism thrives around coronavirus, even on mainstream platforms*. *Forward*, <https://forward.com/news/441421/anti-semitic-coronavirus-response-thrives-online-even-on-mainstream/> (dostęp: 29.03.2020).

nowania nad światem), dlatego poprzestanie na wymienionych wersjach wydaje się zasadne.

Teoria spiskowa numer 5: nowy koronawirus jako element akcji szpiegowskiej

Jedną z teorii najpowszechniej powielanych w anglojęzycznych mediach dotyczy rzekomej kradzieży koronawirusa, której mieli dokonać chińscy naukowcy pracujący jako szpiegowie w kanadyjskim laboratorium. Koncepcja ta swego czasu stała się tak popularna, że organizacje zajmujące się ochroną zdrowia w Kanadzie: Health Canada oraz Public Health Agency of Canada zdecydowały się do nich odnieść i w swoim oficjalnym wystąpieniu wykazały, że teoria ta nie ma żadnych powiązań z faktami²⁹.

Teoria spiskowa numer 6: nowy koronawirus jest elementem programu kontroli populacyjnej

Ta teoria występuje w wielu wariacjach. Jakkolwiek nie ma jednego, łatwego do wyodrębnienia autora, główną rolę w jej wykreowaniu oraz rozpowszechnianiu przypisuje się ruchom antyszczepionkowym lub osobom, które są bardzo zaangażowane w ich działania. W swojej podstawowej wersji koncepcja programu kontroli populacyjnej zakłada, że osoby znajdujące się u władzy postanowiły wyprodukować oraz rozpowszechnić koronawirusa, aby „oczyszczyć” populację z najsłabszych jednostek. Popularna jej wersja wskazuje, że jedną z ważniejszych osób zaangażowanych w ten rzekomy plan miałby być Bill Gates³⁰.

Teoria spiskowa numer 7: Przyczyną pandemii jest sieć 5G

Jakkolwiek każda teoria spiskowa jest szkodliwa, a często i krzywdząca dla pewnych grup osób, eksperci wyróżniają pełne spektrum szkodliwości tychże teorii. Koncepcja, zgodnie z którą pandemia koronawirusa miałyby być w jakiś sposób powiązana

²⁹ K. Pauls, J. Yates, *Online claims that Chinese scientists stole coronavirus from Winnipeg lab have 'no factual basis'*, CBC 27.01.2020, <https://www.cbc.ca/news/canada/manitoba/china-coronavirus-online-chatter-conspiracy-1.5442376> (dostęp: 29.03.2020).

³⁰ R. Broderick, *QAnon Supporters And Anti-Vaxxers Are Spreading A Hoax That Bill Gates Created The Coronavirus*, „Buzz Feed News” 23.02.2020, <https://www.buzzfeednews.com/article/ryanhatethis/qanon-supporters-and-anti-vaxxers-are-spreading-a-hoax-that> (dostęp: 29.03.2020).

z siecią 5G, jest przez specjalistów uważana za jedną z najgorszych³¹. Podstawy teoretyczne tego pomysłu są niezwykle wątpliwe, a szkody wyrządzone przez zwolenników koncepcji — ogromne. Żaden patogen — bakteria, wirus, grzyb czy pierwotniak — nie jest w stanie przenosić się od dawcy do biorcy za pośrednictwem fal radiowych, a odmianą tychże właśnie jest sieć 5G³². Warto dodać, że COVID-19 jest chorobą, która występuje powszechnie również w tych krajach, w których nie ma sieci 5G³³.

W innej wersji objawy COVID-19 mają być w istocie objawami schorzenia będącego następstwem uruchomienia sieci 5G. Innymi słowy zwolennicy tej wersji podają, że nowy koronawirus jest wymysłem, który ma być „przykrywką” realnie istniejącej choroby wywołanej falami radiowymi³⁴.

Podobnie jak w przypadku innych teorii spiskowych i w tej szukającej powiązania między koronawirusem a siecią 5G rodzą się liczne niekonsekwencje, a nawet wzajemne zaprzeczenia. Co więcej, jeżeli któryś element argumentacji zostanie bezpowrotnie obalony, wyznawcy teorii stosują metodę tak zwanego przesuwania bramki, czyli przestają komentować poprzednie założenia i opracowują nowe argumenty. Taki stan rzeczy miał miejsce na przykład wtedy, gdy przeciwnicy 5G wskazywali jako dowód na sieć jako przyczynę objawów chorobowych niewystępowanie COVID-19 w Afryce, gdzie sieci 5G nie ma. Ponieważ jednak wkrótce po tych stwierdzeniach na kontynencie afrykańskim doszło do coraz liczniejszych zachorowań, ta linia argumentacji została wstrzymana na rzecz nowych³⁵.

Podobnie jak w przypadku wielu innych teorii spiskowych oraz *fake news* do rozpowszechnienia teorii przyczynili się celebryci, którzy — choć nie mają wykształcenia, które czyniłoby ich specjalistami w danej dziedzinie — wypowiadali się powszechnie, stawiając siebie w pozycji eksperta. Do celebrytów zwolenników teorii wywołania epidemii COVID-19 przez 5G należą między innymi Woody Harrelson oraz John Cusak³⁶.

³¹ *Mast fires surge in the UK over Easter weekend amid 5G-coronavirus conspiracy theories*, „Irish Examiner” 14.04.2020, <https://www.irishexaminer.com/breakingnews/world/mast-fires-surge-in-the-uk-over-easter-weekend-amid-5g-coronavirus-conspiracy-theories-994035.html> (dostęp: 1.05.2020).

³² WHO, *Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public: Myth busters*, 27.04.2020, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters> (dostęp: 1.05.2020).

³³ *Ibidem*.

³⁴ R. Cellan-Jones, *Coronavirus: Fake news is spreading fast*, „BBC Technology” 26.02.2020, <https://www.bbc.com/news/technology-51646309> (dostęp: 1.04.2020).

³⁵ K. Wynne, *YouTube video suggests 5G Internet causes coronavirus and people are falling for it*, „Newsweek” 19.03.2020, <https://www.newsweek.com/youtube-video-suggests-5g-internet-causes-coronavirus-people-are-falling-it-1493321> (dostęp: 1.04.2020); K. Nicholson, J. Ho, J. Yates, *Viral video claiming 5G caused pandemic easily debunked*, „CBC Fact Check” 23.03.2020, <https://www.cbc.ca/news/technology/fact-check-viral-video-coronavirus-1.5506595> (dostęp: 1.04.2020).

³⁶ Autorka niniejszej pracy ubolewa nad jednym i drugim przypadkiem, bardzo ceniąc pracę artystyczną zarówno pierwszego, jak i drugiego aktora. Z tym większym zawodem przyjmuje ich zaangażowanie

Powszechność teorii spiskowych oraz błędnych informacji związanych z nowym koronawirusem jest tak znaczna, że od lutego 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia posługuje się symbolicznym terminem określającym obecny stan rzeczy. Brzmi on „infodemia” (*infodemic*) i jest połączeniem słów: „informacja” oraz „pandemia” (*information, pandemic*)³⁷. Można by sądzić, że teorie spiskowe czy nieprawdziwe informacje na temat koronawirusa należy traktować raczej z pobłażliwością, lekceważeniem lub poczuciem humoru. Jednak z bieżących obserwacji wynika, że dezinformacja oraz teorie spiskowe dotyczące COVID-19 mogą stanowić realne zagrożenie dla ludności. Wynika to nie tylko z przyczyn typowo medycznych, ale też z tych społecznych. Aby objaśnić możliwe zagrożenia tego typu, dalej omówiono jeden kontekst, w ramach którego teorie spiskowe mogą okazać się bardzo groźne. Jest nim powiązanie strachu przed infekcją z przynależnością etniczną lub rasową.

Już w lutym 2020 pojawiła się informacja, jakoby osoby o pochodzeniu afrykańskim miały być odporne na działanie nowego koronawirusa. Dezinformacja ta miała swój początek w udostępnianym szeroko przez *social media* poście, z którego miało wynikać, że student z Kamerunu, który przebywał w Chinach w czasie szczytu epidemii, pozostał zdrowy. Jego odporność przypisywano przynależności etnicznej. W rzeczywistości mężczyzna ten nie był odporny na zakażenie — przeciwnie, zachorował, ale dzięki uzyskanej pomocy medycznej udało mu się powrócić do zdrowia³⁸.

Ze względu na swoje wyzdrowienie rzeczony student stał się później nieświadomym źródłem innego mitu. Mianowicie że osoby pochodzące z Afryki wprawdzie nie są całkowicie odporne na działanie wirusa, ale mają skuteczniej przed nim się bronić. Dotychczas badania naukowe nie potwierdziły takiego stanu rzeczy³⁹. Ponieważ jednak informacja dotycząca rzekomej odporności osób o ciemnym kolorze skóry stała się w pewnym momencie bardzo popularna (zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych), paradoksalnie, przyczyniła się do wzrostu zachorowań wśród Afroamerykanów⁴⁰.

zowanie w teorie spiskowe. S. Satariano, D. Alba, *Burning cell towers, out of baseless fear they spread the virus*, „The New York Times” 10.04.2020, <https://www.nytimes.com/2020/04/10/technology/coronavirus-5g-uk.html>.

³⁷ WHO, *Novel Coronavirus (2019-nCoV): situation report*, 13. WHO, 27.03.2020, <https://hdl.handle.net/10665/2F330778> (dostęp: 1.04.2020); United Nations, *Coronavirus: UN health agency moves fast to tackle 'infodemic'; Guterres warns against stigmatization*, UN News 4.02.2020, <https://news.un.org/en/story/2020/02/1056672> (dostęp: 1.04.2020).

³⁸ A.S. Faivre Le Cadre, *Black people aren't more resistant to novel coronavirus*, „AFP Fact Check” 14.02.2020, <https://factcheck.afp.com/black-people-arent-more-resistant-novel-coronavirus> (dostęp: 1.04.2020).

³⁹ J. Yeung *et al.*, *March 13 coronavirus news*, CNN 13.03.2020, https://edition.cnn.com/world/live-news/coronavirus-outbreak-03-13-20-intl-hnk/h_daa3fbd19db18fdbb4be569a9613fe96 (dostęp: 1.04.2020).

⁴⁰ B. Poston, T. Barboza, A. Jennings, *L.A. releases first racial breakdown of coronavirus fatalities; blacks have higher death rate*, „Los Angeles Times” 7.04.2020, <https://www.latimes.com/california/story/2020-04-07/l-a-releases-first-racial-breakdown-of-coronavirus-fatalities-african-americans>

Mniej więcej w tym samym czasie doniesienia z USA potwierdziły wyraźnie, że osoby o ciemnej skórze też chorują na COVID-19 i narodził się nowy mit. Mianowicie że istnieje tak zwana hinduska odporność, która ma wynikać ze złych warunków higienicznych życia. Pogłoska taka nie tylko nie miała oparcia w danych naukowych, ale też nosiła znamiona krzywdzącego stereotypu⁴¹.

Kolejne mity związane z powiązaniem między zachorowaniem na COVID-19 a przynależnością etniczną lub narodowościową pojawiły się bardzo szybko. Niestety część z nich była rozpowszechniana nie tylko przez przypadkowych użytkowników social mediów, lecz także głowy państw. Przykładowo, w marcu 2020 roku najwyższy przywódca Iranu Ali Chamenei podał wielokrotnie do wiadomości publicznej, że nowy koronawirus wykazuje cechy sprawiające, że infekcja jest szczególnie dotkliwa dla Irańczyków⁴².

Całkowicie odwrotne stanowisko zaprezentowali przywódcy Somalii, informując swoich obywateli, że są oni chronieni przed zakażeniem, ponieważ nie zagraża ono muzułmanom⁴³. Tym samym zachęcali wyznawców, by podczas ramadanu kontynuowali nawet bardzo liczne spotkania po zachodzie słońca.

Jakkolwiek w Somalii muzułmanie zostali uznani za odpornych na COVID-19, w krajach takich jak Indie obarczono ich winą za epidemię, a także publicznie oskarżano, zawstydzano i dyskryminowano (z agresywnymi atakami włącznie). Zarzucano im też, że celowo przyczyniają się do wzrostu liczby zachorowań oraz transmisji⁴⁴.

Jednym z następstw wybuchu epidemii COVID-19 jest również wzrost liczby zachowań sinofobicznych⁴⁵, które mają wynikać z tego, że pierwsze ognisko zachoro-

have-higher-death-rate (dostęp: 1.05.2020); D. Barfield Berry, *Black people dying from coronavirus at much higher rates in cities across the USA*, „USA Today” 9.04.2020, <https://www.usatoday.com/story/news/nation/2020/04/07/who-dying-coronavirus-more-black-people-die-major-cities/2961323001/> (dostęp: 1.05.2020).

⁴¹ A. Ghosh, *Vegetarian food, Indian immunity won't prevent COVID-19, says Anand Krishnan*, „Indian Express” 15.03.2020, <https://indianexpress.com/article/india/coronavirus-cases-cure-symptoms-precautions-aiims-6314643> (dostęp: 1.04.2020).

⁴² B. Daragahi, *Coronavirus: Iran's leader suggests US cooked up 'special version' of virus to target country*, „Independent” 22.03.2020, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iran-coronavirus-us-target-country-special-version-covid-19-a9417206.html> (dostęp: 1.04.2020); Wires News, *Iran's Khamenei refuses US help to fight coronavirus, citing conspiracy theory*, „France 24” 22.03.2020, <https://www.france24.com/en/20200322-iran-s-supreme-leader-khamenei-refuses-us-help-to-fight-coronavirus-citing-conspiracy-theory> (dostęp: 1.04.2020).

⁴³ M. Hujale, *Ramadan in Somalia: Fears coronavirus cases will climb as gatherings continue*, „The Guardian” 22.04.2020, <https://www.theguardian.com/global-development/2020/apr/22/ramadan-in-somalia-fears-coronavirus-cases-will-climb-as-gatherings-continue> (dostęp: 1.05.2020).

⁴⁴ H. Ellis-Petersen, *Coronavirus conspiracy theories targeting Muslims spread in India*, „The Guardian” 13.04.2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/13/coronavirus-conspiracy-theories-targeting-muslims-spread-in-india> (dostęp: 1.04.2020).

⁴⁵ Sinofobia — uprzedzenie do Azjatów, Chińczyków; <https://strajk.eu/pandemiczna-sinofobia-horyzontcie-roku-wyborczego/>.

wań miało miejsce w Chinach. W krajach, w których społeczności chińskie lub chińskiego pochodzenia są liczne, stwierdzano w ciągu ostatnich miesięcy wiele aktów agresji (słownej, fizycznej, społecznej)⁴⁶.

Z drugiej strony, w Chinach (zwłaszcza w pierwszych miesiącach po wybuchu epidemii) występowały liczne zachowania rasistowskie i akty agresji oraz wykluczenia wobec osób pochodzących spoza Chin (głównie wobec obywateli krajów Afryki lub uznawanych za ich mieszkańców). Uważano bowiem, że to właśnie oni są odpowiedzialni za kolejne reintrodukcje wirusa. Nie miało to oparcia w faktach naukowych, z których wynikało, że za 90% przypadków reintrodukcji koronawirusa odpowiadali obywatele Chin powracający z podróży do domu⁴⁷.

W tekście przytoczono jedynie niektóre z bardzo licznych przykładów, które ukazują, że nowe sytuacje będące zagrożeniem dla zdrowia i życia mogą skłaniać ludzi do skrajnych zachowań. Szczególnie w tak trudnym czasie wydaje się więc, że cennymi zasobami są: fakty, rozsądek, dane naukowe. Te zaś powinny być prezentowane w rzetelny, wiarygodny, ale też przystępny sposób — zgodny z misją dziennikarstwa naukowego.

Bibliografia

- AFP, *Coronavirus: Russia pushing fake news about US using outbreak to 'wage economic war' on China, officials say*, „South China Morning Post” 23.02.2020, <https://www.scmp.com/news/world/russia-central-asia/article/3051939/coronavirus-russia-pushing-fake-news-about-us-using> (dostęp: 29.03.2020).
- Anthony E., *Africans evicted from Chinese hotels over COVID-19 fears*, „The News Chronicle” 9.04.2020, <https://thenews-chronicle.com/africans-evicted-from-chinese-hotels-over-covid-19-fears/> (dostęp: 1.04.2020).

⁴⁶ S. Tavernise, R.A. Oppel, *Spit on, yelled at, attacked: Chinese-Americans fear for their safety*, „The New York Times” 23.03.2020, <https://www.nytimes.com/2020/03/23/us/chinese-coronavirus-racist-attacks.html> (dostęp: 1.04.2020); S. Hussain, *Fear of coronavirus fuels racist sentiment targeting Asians*, „Los Angeles Times” 3.02.2020, <https://www.latimes.com/california/story/2020-02-03/fear-panic-around-the-coronavirus-fuels-racist-sentiment> (dostęp: 1.04.2020); N. Zhou, *Survey of COVID-19 racism against Asian Australians records 178 incidents in two weeks*, „The Guardian” 17.04.2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/17/survey-of-covid-19-racism-against-asian-australians-records-178-incidents-in-two-weeks> (dostęp: 1.04.2020).

⁴⁷ Reintrodukcja wirusa jest wtedy, gdy kolejne zakażenia nie są spowodowane transmisjami pochodzącymi z ogniska pierwotnego, lecz zostają przetransportowane z zewnątrz (spoza ogniska). C. Sui, *China's racism is wrecking its success in Africa*, „Foreign Policy” 15.04.2020, <https://foreignpolicy.com/2020/04/15/chinas-racism-is-wrecking-its-success-in-africa/> (dostęp: 1.04.2020); L. Kuo, H. Davidson, *‘They see my blue eyes then jump back’ — China sees a new wave of xenophobia*, „The Guardian” 29.03.2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/29/china-coronavirus-anti-foreigner-feeling-imported-cases> (dostęp: 1.04.2020); E. Anthony, *Africans evicted from Chinese hotels over COVID-19 fears*, „The News Chronicle” 9.04.2020, <https://thenews-chronicle.com/africans-evicted-from-chinese-hotels-over-covid-19-fears/> (dostęp: 1.04.2020).

- Arab Writers: The Coronavirus is part of biological warfare waged by the U.S. against China*, MEMRI 6.02.2020, <https://www.memri.org/reports/arab-writers-coronavirus-part-biological-warfare-waged-us-against-china> (dostęp: 29.03.2020).
- Barfield Berry D., *Black people dying from coronavirus at much higher rates in cities across the USA*, „USA Today” 9.04.2020, <https://www.usatoday.com/story/news/nation/2020/04/07/who-dying-coronavirus-more-black-people-die-major-cities/2961323001/> (dostęp: 1.05.2020)
- Bengley S., *Experts envision two scenarios if the new coronavirus isn't contained*, „StatNews” 4.02.2020.
- Broderick R., *QAnon Supporters And Anti-Vaxxers Are Spreading A Hoax That Bill Gates Created The Coronavirus*, „Buzz Feed News” 23.02.2020, <https://www.buzzfeednews.com/article/ryanhatethis/qanon-supporters-and-anti-vaxxers-are-spreading-a-hoax-that> (dostęp: 29.03.2020).
- China coronavirus spread is accelerating, Xi Jinping warns*, „BBC News” 26.01.2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51249208> (dostęp: 20.03.2020).
- China coronavirus: Misinformation spreads online about origin and scale*, „BBC Monitoring” 30.01.2020, <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-51271037> (dostęp: 29.03.2020).
- Coronavirus: Beijing orders 14-day quarantine for returnees*, „BBC News” 15.02.2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51509248> (dostęp: 20.03.2020).
- CDC, *Coronavirus Disease 2019*, 13.04.2020, <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prepare/transmission.html> (dostęp: 28.04.2020).
- Cellan-Jones R., *Coronavirus: Fake news is spreading fast*, „BBC Technology” 26.02.2020, <https://www.bbc.com/news/technology-51646309> (dostęp: 1.04.2020).
- Clamp R., *Coronavirus and the Black Death: spread of misinformation and xenophobia shows we haven't learned from our past*, „The Conversation” 5.03.2020, <http://theconversation.com/coronavirus-and-the-black-death-spread-of-misinformation-and-xenophobia-shows-we-havent-learned-from-our-past-132802> (dostęp: 29.03.2020).
- Connelly I., *Online anti-Semitism thrives around coronavirus, even on mainstream platforms. Forward*, <https://forward.com/news/441421/anti-semitic-coronavirus-response-thrives-online-even-on-mainstream/> (dostęp: 29.03.2020).
- Daragahi, B., *Coronavirus: Iran's leader suggests US cooked up 'special version' of virus to target country*, „Independent” 22.03.2020, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iran-coronavirus-us-target-country-special-version-covid-19-a9417206.html> (dostęp: 1.04.2020).
- Doremalen N. van, Bushmaker T., Morris D.H., Holbrook M.G., Gamble A., Williamson B.N., Lloyd-Smith J.O., *Aerosol and surface stability of SARS-CoV-2 as compared with SARS-CoV-1*, „New England Journal of Medicine” 382, 2020, nr 16, s. 1564–1567.
- ECDC, *Q & A on COVID-19*, 24.04.2020, <https://www.ecdc.europa.eu/en/novel-coronavirus-china/questions-answers> (dostęp: 28.04.2020).
- Ellis-Petersen H., *Coronavirus conspiracy theories targeting Muslims spread in India*, „The Guardian” 13.04.2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/13/coronavirus-conspiracy-theories-targeting-muslims-spread-in-india> (dostęp: 1.04.2020).
- Emmott R., *Russia deploying coronavirus disinformation to sow panic in West, EU document says*, Reuters 18.03.2020.
- Faivre Le Cadre A.S., *Black people aren't more resistant to novel coronavirus*, „AFP Fact Check” 14.02.2020, <https://factcheck.afp.com/black-people-arent-more-resistant-novel-coronavirus> (dostęp: 1.04.2020).
- Frantzman S.J., *Iran's regime pushes antisemitic conspiracies about coronavirus*, „The Jerusalem Post” 8.03.2020, <https://www.jpost.com/Middle-East/Iran-News/Irans-regime-pushes-antisemitic-conspiracies-about-coronavirus-620212> (dostęp: 29.03.2020).
- Gallagher J., *China coronavirus 'spreads before symptoms show'*, „BBC News” 26.01.2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51254523> (dostęp: 20.03.2020).

- Ghosh A., *Vegetarian food, Indian immunity won't prevent COVID-19, says Anand Krishnan*, „Indian Express” 15.03.2020, <https://indianexpress.com/article/india/coronavirus-cases-cure-symptoms-precautions-aiims-6314643> (dostęp: 1.04.2020).
- Glenza J., *Coronavirus: US says Russia behind disinformation campaign*, „The Guardian” 22.02.2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/22/coronavirus-russia-disinformation-campaign-us-officials> (dostęp: 29.03.2020).
- Huang Y., *The Coronavirus Outbreak Could Disrupt the U.S. Drug Supply*, Council on Foreign Relations 5.03.2020, <https://www.cfr.org/in-brief/coronavirus-disrupt-us-drug-supply-shortages-fda> (dostęp: 28.03.2020).
- Hujale M., *Ramadan in Somalia: Fears coronavirus cases will climb as gatherings continue*, „The Guardian” 22.04.2020, <https://www.theguardian.com/global-development/2020/apr/22/ramadan-in-somalia-fears-coronavirus-cases-will-climb-as-gatherings-continue> (dostęp: 1.05.2020).
- Hussain S., *Fear of coronavirus fuels racist sentiment targeting Asians*, „Los Angeles Times” 3.02.2020, <https://www.latimes.com/california/story/2020-02-03/fear-panic-around-the-coronavirus-fuels-racist-sentiment> (dostęp: 1.04.2020).
- Jędrzyk M., *Katolicka Agencja Informacyjna szerzy teorie spiskowe, że koronawirus uciekł z laboratorium*, „OKO Press” 15.03.2020, <https://oko.press/teorie-spiskowe-koronawirus-bron-biologiczna/> (dostęp: 1.04.2020).
- Konrad N., *Here comes the coronavirus pandemic*, „The New York Times” 29.02.2020, <https://www.nytimes.com/2020/02/29/opinion/sunday/corona-virus-usa.html> (dostęp: 28.03.2020).
- Kuo L., Davidson H., *‘They see my blue eyes then jump back’ — China sees a new wave of xenophobia*, „The Guardian” 29.03.2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/29/china-coronavirus-anti-foreigner-feeling-imported-cases> (dostęp: 1.04.2020).
- Lai C.C., Shih T.P., Ko W.C., Tang H.J., Hsueh P.R., *Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) and corona virus disease-2019 (COVID-19): the epidemic and the challenges*, „International Journal of Antimicrobial Agents” 55, 2020, nr 3, 105924.
- A List of what's been canceled because of the coronavirus*, „The New York Times” 1.04.2020, <https://www.nytimes.com/article/cancelled-events-coronavirus.html> (dostęp: 28.04.2020).
- Mast fires surge in the UK over Easter weekend amid 5G-coronavirus conspiracy theories*, „Irish Examiner” 14.04.2020, <https://www.irishexaminer.com/breakingnews/world/mast-fires-surge-in-the-uk-over-easter-weekend-amid-5g-coronavirus-conspiracy-theories-994035.html> (dostęp: 1.05.2020).
- Ng K., *US accuses Russia of huge coronavirus disinformation campaign*, „The Independent” 22.02.2020, <https://news.yahoo.com/us-accuses-russia-huge-coronavirus-171730161.html> (dostęp: 29.03.2020).
- Nicholson K., Ho J., Yates J., *Viral video claiming 5G caused pandemic easily debunked*, „CBC Fact Check” 23.03.2020, <https://www.cbc.ca/news/technology/fact-check-viral-video-coronavirus-1.5506595> (dostęp: 1.04.2020).
- Orr C. (2020), *Right-wing conspiracy theories go mainstream amid mounting COVID-19 death toll*, „National Observer” 1.04.2020, <https://www.nationalobserver.com/2020/04/01/analysis/right-wing-conspiracy-theories-go-mainstream-amid-mounting-covid-19-death-toll> (dostęp: 1.04.2020).
- Pauls K., Yates J., *Online claims that Chinese scientists stole coronavirus from Winnipeg lab have ‘no factual basis’*, CBC 27.01.2020, <https://www.cbc.ca/news/canada/manitoba/china-coronavirus-online-chat-ter-conspiracy-1.5442376> (dostęp: 29.03.2020).
- Perper R., *As the coronavirus spreads, one study predicts that even the best-case scenario is 15 million dead and a \$2.4 trillion hit to global GDP*, „Business Insider” 5.03.2020, <https://www.yahoo.com/news/coronavirus-spreads-one-study-predicts-101552222.html> (dostęp: 29.03.2020).
- Poston B., Barboza T., Jennings A., *L.A. releases first racial breakdown of coronavirus fatalities; blacks have higher death rate*, „Los Angeles Times” 7.04.2020, <https://www.latimes.com/california/story/2020->

- 04-07/1-a-releases-first-racial-breakdown-of-coronavirus-fatalities-african-americans-have-higher-death-rate (dostęp: 1.05.2020).
- Purohit K., *Coronavirus: anti-Chinese conspiracy theories go viral in India, amid frayed ties*, „This Week in Asia” 16.03.2020, <https://www.scmp.com/week-asia/health-environment/article/3075445/coronavirus-anti-chinese-conspiracy-theories-go-viral> (dostęp: 29.03.2020).
- Pyrk K., Berkhout B., Hoek L. van der, *The novel human coronaviruses NL63 and HKU1*, „Journal of Virology” 81, 2007, nr 7, s. 3051–3057.
- Satariano S., Alba D., *Burning cell towers, out of baseless fear they spread the virus*, „The New York Times” 10.04.2020, <https://www.nytimes.com/2020/04/10/technology/coronavirus-5g-uk.html>.
- Scipioni J., *Why there will soon be tons of toilet paper, and what food may be scarce, according to supply chain experts*, CNBC 18.03.2020, <https://www.cnbc.com/2020/03/18/supply-chain-experts-foods-that-could-be-less-available-in-pandemic.html> (dostęp: 28.03.2020).
- Sui C., *China's racism is wrecking its success in Africa*, „Foreign Policy” 15.04.2020, <https://foreignpolicy.com/2020/04/15/chinas-racism-is-wrecking-its-success-in-africa/> (dostęp: 1.04.2020)
- Talant B., *Coronavirus misinformation goes viral in Ukraine*, „Kyiv Post” 18.03.2020, <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/coronavirus-misinformation-goes-viral-in-ukraine.html> (dostęp: 29.03.2020).
- Tavernise S., Oppel R.A., *Spit on, yelled at, attacked: Chinese-Americans Fear for Their Safety*, „The New York Times” 23.03.2020, <https://www.nytimes.com/2020/03/23/us/chinese-coronavirus-racist-attacks.html> (dostęp: 1.04.2020).
- Taylor A., *Experts debunk fringe theory linking China's coronavirus to weapons research*, „The Washington Post” 29.01.2020, <https://www.washingtonpost.com/world/2020/01/29/experts-debunk-fringe-theory-linking-chinas-coronavirus-weapons-research/> (dostęp: 29.03.2020).
- United Nations, *Coronavirus: UN health agency moves fast to tackle 'infodemic'; Guterres warns against stigmatization*, UN News 4.02.2020, <https://news.un.org/en/story/2020/02/1056672> (dostęp: 1.04.2020).
- WHO, *Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public: Myth busters*, 27.04.2020, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters> (dostęp: 1.05.2020).
- WHO, *Novel Coronavirus (2019-nCoV) situation report, 13*. WHO, 27.03.2020, <https://hdl.handle.net/10665%2F330778> (dostęp: 1.04.2020).
- WHO, *Q&A on coronaviruses (COVID-19)*, 17.04.2020, <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-coronaviruses> (dostęp: 28.04.2020).
- WHO *Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 — 11 March 2020*, WHO 11.03.2020, <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (dostęp: 20.03.2020).
- Wires News, *Iran's Khamanei refuses US help to fight coronavirus, citing conspiracy theory*, „France 24” 22.03.2020, <https://www.france24.com/en/20200322-iran-s-supreme-leader-khamanei-refuses-us-help-to-fight-coronavirus-citing-conspiracy-theory> (dostęp: 1.04.2020).
- Wynne K., *YouTube video suggests 5G Internet causes coronavirus and people are falling for it*, „Newsweek” 19.03.2010, <https://www.newsweek.com/youtube-video-suggests-5g-internet-causes-coronavirus-people-are-falling-it-1493321> (dostęp: 1.04.2020).
- Yeung J., Berlinger J., Renton A., Wagner M., *March 13 coronavirus news*, CNN 13.03.2020, https://edition.cnn.com/world/live-news/coronavirus-outbreak-03-13-20-intl-hnk/h_daa3fbd19db18f-dbb4be569a9613fe96 (dostęp: 1.04.2020).
- Zhou N., *Survey of COVID-19 racism against Asian Australians records 178 incidents in two weeks*, „The Guardian” 17.04.2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/17/survey-of-covid-19-racism-against-asian-australians-records-178-incident-in-two-weeks> (dostęp: 1.04.2020).
- Zhu Y., Li C., Chen L., Xu B., Zhou Y., Cao L., Bao Y., *A novel human coronavirus OC43 genotype detected in mainland China*, „Emerging Microbes & Infections” 7, 2018, nr 1, s. 1–4.

Scientific journalism in the times of pandemic and conspiracy theories

Summary

On March 11, 2020, the World Health Organization announced the state of the coronavirus outbreak as a pandemic. This has contributed to the deepening of feelings of fear, anger, frustration and dissatisfaction in many people, as well as the emergence of numerous conspiracy theories related to the new coronavirus. These concepts are socially dangerous because, without bringing any positive reactions, they deepen the feeling of fear, panic or even hysteria. Thus, they hinder rational thinking, taking care of one's own mental health and acting reasonably.

This article discusses the most frequently repeated conspiracy theories in public discourse: coronavirus as a Chinese biological weapon, SARS-CoV-2 as an American biological weapon, the coronavirus created by the USA for profit, SARS-CoV-2 created or developed by Jews, the virus as an element of spy action, the pandemic as a population control program, and 5G as the cause of the pandemic.

Keywords: scientific journalism, conspiracy theories, science communication, pandemic, coronavirus